

Ключевые слова: код, деперсонализация, лейтмотив, персонаж, психоанализ, номинатив, танатос, композиция, сюжет, индивидуальность.

Summary. Muravetska Y.S. Decoding "Blue Romance" Gnat Mickle through the prism of depersonalization. In an article analyzed "Blue novel" by Gnat Mykhailychenko. Outlined the boundaries of the term "depersonalization", describes its characteristics and types (allopsychichna and autopsychichna) whose elements discovered in the work. The attention paid to symptoms of depersonalization and its manifestations. For the analysis of applied psychoanalytic method. Focus on the perception of the "Blue Romance" Gnat Mykhailychenko through the prism of depersonalization on nominative, leitmotiv, character, composite, and the scene, thanatological levels. The attention to binary codes nominative "You", use the formula "I do not care" in the statements and actions of the protagonist, mirror depersonalization characters, cyclic structure of the code, the phenomenon depersonalized repetition. The features of a composition system, characters, plot structure. Depersonalization of the author's image was identified, double-meaning codes were decoded through the lens of depersonalization.

Keywords: code, depersonalization, motif, character, psychoanalysis, nominative, Thanatos, composition, story, personality.

УДК 821.161.2(187).09

Зоя ЧИРУК

МІФОПОЕТИЧНА МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ В ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК

У статті З. Чирук "Міфопоетична модель художнього світу в поезії Віри Вовк" увага приділяється міфопоетичним аспектам та особливостям авторської художньої картини світу, втіленим у ліричних творах Віри Вовк. Зроблено спробу окреслити теоретичні аспекти поняття "міфопоетика", "міфопоетична модель світу". Також у статті досліджуються міфопоетичні корені моделі світу у творчості Віри Вовк, з'ясовуються особливості реалізації архетипів і міфологем в поетичних текстах.

Ключові слова: міф, міфологема, міфопоетика, міфологічна складова, модель світу, архетип, мотив, образ, індивідуальний стиль, світогляд, ритуал.

Постановка проблеми. Всебічне дослідження поетичного індивідуального стилю митця не може залишити поза увагою такий важливий чинник як світовідчуття, світорозуміння, світогляд письменника. Саме завдяки індивідуальним, особистісним рисам творчої природи поета творяться непересічні, оригінальні художні твори,

легко нами пізнавані творчі манери, які не подібні на жодні інші. Від типу сприймання дійсності художником, творцем залежить стиль відтворення сприйнятих ним об'єктів, що й стає принципом організації художнього матеріалу. Одним із таких типів сприймання дійсності є міфологічний світогляд.

Література протягом своєї історії звертається до міфу, переосмислює міфологічні образи з художньою метою й створює за аналогією власні образи. В. Фащенко зазначає: "Запозичуючись з архаїчної культури, міфопоетичний мотив або образ до певної міри раціоналізується і зазнає літературної обробки" [1, 189]. Міфологічні мотиви відіграли значну роль у генезі літературних сюжетів, а міфологічні теми, образи, персонажі використовуються й переосмислюються письменниками. Це дозволяє створювати моделі сучасного буття світу в його взаємозв'язках із загальнолюдською історією в минулому. Митець розглядає проблеми світобудови і створює свій міф, у якому розкриває власну світоглядну філософську модель буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне літературознавство приділяє значну увагу вивченню міфологічної складової авторської світомоделі. Станом на сьогодні категорія міфопоетики – одна з найбільш досліджених і водночас найбільш дискусійних. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених теорії міфопоетики (С. Аверінцева, М. Бахтіна, Я. Глосовкера, М. Еліаде, О. Лосєва, Ю. Лотмана, Є. Мелетинського, З. Мінца, В. Топорова, О. Фрейденберг, Я. Поліщука, М. Новікової, А. Нямцу, О. Киченка, В. Мусій, І. Зварича та ін.), і досі серед дослідників немає єдності стосовно витлумачення поняття міфопоетики, її структурних ознак. Міфопоетичний аспект також став предметом досліджень М. Жулинського, В. Дончика, М. Наєнка, М. Ільницького, А. Кравченка та інших науковців.

Філософсько-філологічні концепції міфу, вироблені у відомих працях Дж. Фрезера, О. Лосєва, Ю. Лотмана, К. Леві-Стросса, М. Бахтіна, М. Еліаде та ін., "вказують на актуалізацію його зв'язків з пізнанням світу, істини, моральними установками, вірою, художньою творчістю" [2, 348]. Дослідження В. Топорова, Є. Мелетинського, І. Зварича розширюють розуміння міфу, у них розглядаються такі аспекти, як нарація про сакральну історію, модель буття. Звернення до міфу як універсальної структури є спробою збагатити форми емоційного вимислу і раціонального пізнання. Визначивши свій художній світ, письменник вибудовує весь художній простір, який набуває у тексті особливих позначок. За визначенням Ю. Лотмана, художній простір є моделлю світу

автора, яку висловлено мовою його просторових уявлень, просторових категорій [3, 252].

Дослідження О. Потебні дають змогу зробити важливі висновки: міфологічне мислення тісно переплітається з міфопоетичним; так звані міфологічні тенденції в сучасній літературі є не міфологічні, а тільки і винятково міфопоетичні. Вони свідчать не про повернення до архаїчного міфомислення, а виступають засобом творення альтернативної художньої реальності, способом суб'єктивного, авторського, індивідуального бачення світу.

Вітчизняний літературознавець О. Киченко здійснив вдалу спробу систематизувати підходи до визначення поняття "міфопоетика", виокремивши вісім головних: 1) міфопоетика – це найдавніша творча форма, так би мовити символічна "мова", у термінах якої людина моделювала й інтерпретувала світ; 2) міфотворчість – характерна риса архаїчних епох, проте як "фрагмент", "прамова" вона присутня на різних стадіях культури, особливо у фольклорі й літературі, пов'язаних тісними генетичними зв'язками; 3) міфопоетика як художня форма втілення міфологічного мислення породжує специфіку міфологічного "метафоризму", "образності", "символізму" тощо; 4) міфопоетика виступає засобом семантичної трансформації одного типу мистецтва в інший; введення міфу у пізніші культурні сфери призводить до внутрішньої перебудови всієї творчої системи; 5) міфопоетика заснована на факторі "згущення" матеріалу і дозволяє автору стисло зафіксувати весь обсяг культурного змісту, збільшити повістувальний хронотоп твору; 6) міфопоетика є системою переорганізації міфу за законами поетичної творчості; 7) міфопоетичне виступає універсальною мовою культури, що використовується при перенесенні міфологізованого тексту в середовище неміфологічної свідомості; 8) міфопоетика може розглядатися як засіб творчого моделювання міфологічної манери, стилю, методу, як результат творчої гри художника з міфологічним матеріалом, свідомого художнього експериментаторства [4, 8].

Отже, основним завданням міфу була й залишається адаптація індивіда до природи й соціуму. Варто розрізнити поняття "міфологія" (як сукупність давніх сказань про богів, героїв, походження світу, людини тощо) і "міфопоетика" (як використання у художніх творах міфологічних елементів або міфологем).

Мета нашої статті – виявити і схарактеризувати загальні основи та принципи міфопоетичної моделі художнього світу лірики Віри Вовк.

Виклад основного матеріалу. У творчості поетів ХХ століття відбулося "усвідомлення міфу як альтернативної реальності" (М. Моклиця), в якій

можлива не лише актуалізація та авторська інтерпретація давніх міфів, але й відмежування від реального життя з метою створення цілісної концепції у сприйнятті світу. Міфологічною спрямованістю художнього мислення відзначається поезія однієї з найяскравіших представниць Нью-Йоркської групи поетів – Віри Вовк.

В постичних творах Віри Вовк можемо спостерігати гармонійне поєднання в єдину стихію, в неповторний світ живого і неживого, реального і уявного, природи і метафізики, чарівного і магічного. Міфологеми з різних культурних пластів плавно перетікають одна в одну і утворюють неперевершену міфологічну модель світу. В поезії Віри Вовк неодноразово повторюється сюжет грецького міфу про Дафну? німфу, яка дала обіцянку зберегти цноту і ніколи не одружуватись. Втікаючи від закоханого у неї Аполона, німфа у відчай просить богів захистити її і перетворити на вічнозелений лавр. Ця метаморфоза дає Дафні охорону від пристрастей кохання, спокій, святість, гармонію злиття з природою: "Спокійно тліють оливки / в срібному листі. / Де ж ти Дафно? / З моїх рук росте кипарис, / Вже не можу тебе пригорнути, / Не буду вже ніщо колихати, / Тільки гнізда пташині / Й молоденькі шишки" (Присмерк у Дельфах). Ще в образі Дафни прочитуємо перехрещення старогрецького (перетворення бога на дерево) і християнського (обряд постригу в черниці) світоглядів: "Дафна офірує коси на вітарі" ("Вібрації світла"), "за Дафною дзвонять дзвіниці / від бога / з блискавкою в корі" (За Дафною дзвонять дзвіниці). М. Коцюбинська і Б. Рубчак помітили в образі Дафни віддзеркалення української жінки, жінки-поетеси, поетеси-вигнанниці, зрештою, образ самої Віри Вовк. Так Б. Рубчак зауважує: "В кінцевому взаємному дзеркаленні Дафна стає Вірою Вовк: з допомогою міту Віра Вовк себе від себе віддаляє, щоб поглянути на себе як на жінку, як на поетку, як на українку – чужинку з далекої темпоральної перспективи [...] Віра Вовк вигнанець із Батьківщини, але також поетка, для якої "вигнання" – це здорова, а можливо, й доконечна обставина; але також Дафна, що втікає; але також мисляче дерево – чужинець у щільно замкненому крузі природи" [5, 47].

Художній світ поезій збірки "Меандри" (1979) повертає нас у прадавній язичницькі вірування жителів Карпат – гуцулів. Міфосвіт збірки виражає особливості етнічного світобачення, світовідчуття українського верховинця. Пантеїстичне мислення визначається культом стихій природи – води, вогню, сонця і місяця, живої природи рослин і тварин. В багатьох поезіях збірки можемо простежити міфологічні архетипи, які присутні не тільки на рівні художнього образу, а й як визначальний

структурний принцип усієї моделі міфопоетичного світу, який розгортається в поезіях Віри Вовк. Зокрема, міфопоетична вертикаль втілюється в образах дерев – смереки, тополі, бука, черешні, які відзначаються змістовою багатоплановістю. В поезії "Ніч" образ тополі – це аналог дерева життя чи світового дерева. Це дерево завжди дуже високе і росте на іншому березі річки чи потоку, який потрібно перейти, крона його сягає хмар, а коріння проникає глибого в землю, з нього можна напитися "терпкого зілля": "Довга тополя з брязкальцями зір / дає пити / я п'ю й сірю / до світанку / ще писанку для гнізда / на вітровій струні / і перебрести потік / що межує зі сном" (Ніч). Міфопоетичну модель світу не випадково доповнює образ сопілки – музичного інструменту, який у пошані в жителів Карпат з давніх-давен. Згідно з легендою, "якщо знайти зелену вербу, що не чула шуму води і крику півня, і зробити з тієї верби сопілку, то під неї не лише всі живі танцюватимуть, а й мертві встануть із могил" [6, 102]. Не лише образ сопілки виражає зв'язок з потойбічним світом, зі світом предків, а й образ тарпана, вимерлого предка сучасного коня, вільної і дикої тварини: "Тарпан погребє копитом / де були очі / всюди повір'я" (Ніч). Логічно завершує картину світобудови образ гори (верховини), яка завжди у віруваннях гуцулів була наділена магічними і сакральними властивостями: "Гора ховає міти під ребра / учора й завжди" (Ніч).

В поезії "Зернини маку" закований давній ритуал української вишивки. Цей процес завжди супроводжувався накладанням додаткової семантики на рівні узорів-символів, часу коли він відбувався, замовлять та вірувань. Зернини маку – обереги від злих сил, зерно пшениці – достаток і багатство, дванадцять (магічне число) журавлів – оберіг для чоловіка-воїна: "Зернини маку / із зерен пшениці / шорстку солону / щоб зібрати хліби / дванадцять братів журавлями / з північним вітром / грудьми об шиби / сорочки до світанку" (Зернини маку).

У збірці "Чорні акації" (1961) Віра Вовк глибоко поринає у бразильську демонологію, вірування, ритуали та звичаї. Бразильський світ є таким же близьким для поетеси, як і український. Повсякчас можна спостерігати синтез обох цих культурних пластів. Міфопоетична модель світу в поезіях збірки сконструйована з міфологем, взятих з етнічних бразильських коренів. Флора набуває яскравого тропічного вигляду – пальми, ліани, агави, кипариси під спекотним сонцем і уже "смугляві ангели" та "бронзові боги" стоять на вершинах гранітних скель. Пантеїстичне світосприйняття корінних латиноамериканських та африканських племен зачаровує своєю самобутністю: "Пні стікають липким сонцем, / В'ялість міцно пахне чаєм", "Часом б'є просто з неба дощ / Ритми

негритянського бубна", "Діти з худими обличчями / Ждуть на сонце без серця, / Що ссе їх папаї й банани", "Папужа зелень по дощі, / Веселка кільцем довкола сонця" (Дош).

Магічність тропічної ночі заворожує читача і ніби запрошує поринути в окремий космос, де на першому плані природа, її духи, її правила: "Може в танку анаконди / Леопард скаменіє агатом, / І зйдуть крилаті міраклі / На кактусах велетенських / Ах! " (Анаконда). "Хтось буде бити в бубон повні / ... / Тоді ти прийдеш. Відчуєш, / Як очі запалюють мох / і уста орхідей / п'ють солодь трійливої ночі" (Анаконда).

Художній світ Віри Вовк пронизаний також релігійними, християнськими та біблійними міфологемами. Джерелом їх є часто елементи християнської віри і християнських церковних ритуалів. М. Коцюбинська у передмові до збірки Віри Вовк "Поезії" (2000) наголошує саме на релігійній складовій в поетичній моделі художнього світу поезій Віри Вовк: "В химерному світі її поетичної уяви оживають персонажі християнської міфології та історії, як і постаті поганських культів та інших релігій. Головне – атмосфера постійного звернення до Бога, його все- і всюдиприсутність. Причому все це далеко не завжди безпосередньо пов'язане з церковною атрибутикою, релігійними канонами (вірність їм незаперечна, вони проглядаються в усьому, але вони не тяжіють, не домінують), а існує у вільному незалежному просторі думки й чуття. Це свій світ, світ своїх "інтимних" взаємин людини з Богом, свої шляхи наближення до Бога, осягнення його" [7, 17].

У збірці "Мандала" (1980) Віра Вовк визначила й оформила основні світоглядні первні, взявши за модель світу сакральний символ "мандали". Цей символ має дуже давню традицію у східній міфології, індуїзмі, буддизмі. Мандала ("коло", "диск") – це універсальна модель всесвіту, "космосу" в центрі якого знаходиться людина, яка очікує на пізнання Бога, божественного духу та універсального знання: "Тисячойменний спорудив / своєю премудрістю / на принципі ладу / велетенську мандалю. / Так кожна мандала / береже округину ладу, / а кожний лад округину мудрости, / і кожна мудрість ховає в собі / одне з Його тисяч імен" (Мандала).

В центрі міфопоетичної моделі світу Віри Вовк – образ "Тисячойменного" – творця неба і землі, безкінечності духу та абсолютного буття. Саме цьому образу авторка приписує найвищі духовні риси: вічність, універсальність, премудрість, всеприсутність, творчість, рівновагу і гармонію. Творець або Тисячойменний дає людині насолоду пізнання вічних істин: "Він пронизує всесвіт / і намагається

відчитати / руни святих хороводів, / щоб стати невагомим / А тисячойменний мовив: / "Я тебе так сотворив, / що кожне пізнання / множить стократно / твій земний тягар" (Звіздар).

Основні світоглядні принципи формуються у Віри Вовк з головних християнських заповідей: милосердя, всепрощення, жертвність, щира, а не показна віра в Бога. В моделі художнього світу, яку створила поетеса, всі люди є рівними перед лицем Господа і гідними його любові: "Покрова плащем волосся / одягла негрєня з передмістя, / не питала, чи власна дитина" (Покрова), "Баядерці сніжинка – / балерина між небом і землею, / спраглому – манна пречиста ні для кого, / дитині – мандала на темному рукаві, / поетові – іскра в обличчя місяця, / сироті – сльоза на лиці сонця. / А Богові – просто сніжинки" (Сніжинка), або "Паломник навколїшках / не чув, як за плетивом брами / плакав непізнаний Бог" (Свята корова).

В поезіях Віри Вовк зникають межі між релігіями і утворюється своєрідний універсальний духовний простір, не обмежений певними рамками. У поетичному світі Віри Вовк існує взаємозв'язок Людина – Творець, який є виключно духовним, універсальним і провідним у світобутті. Процес "молитви" також зазнає метаморфоз і універсалізації, різні значення і розуміння зливаються в єдиний духовний акт: "Буддистський монах / меле молитви на млинку, / чернець нанизує їх на чотки, / сіяч їх сипле в землю. / Різниця вся – в обряді." (Молитви).

Духовне зростання людини, удосконалення її моральних і духовних якостей, наближення її до Бога і до ідеалу життя християнина, яке ґрунтується на вірі, надії і любові, є найвища ціль і мета у світі, який створила Віра Вовк у своїх поетичних творах: "Після виступу штуркар заявив, / що шапокляк на голові / не додає росту ні на шаг, / бо людину міряють із середини" (Штуркар), "Хто дивувався, чому мудрець / сидить на порозі, / не знав, що камінь, / де спочиває король, / стає престолом" (Мудрець).

Висновки. Отже, міфопоетична модель художнього світу Віри Вовк черпає зі стародавньої світової і української язичницької міфології гуцулів-верховинців, з мистецтва й музики, з поганських і християнських ритуалів, з бразильської природи і фольклору. Особливу роль у поезії Віри Вовк відіграють архетипи й міфологеми, що мають у своїй основі архаїчний ритуал і синкретичний світогляд.

Список використаної літератури

1. Фащенко В. Новела і новелісти / В. Фащенко. – К : Рад. письменник, 1968. – 264 с.
2. Соколова А. Міфопростір роману Валерія Шевчука "Стежка в траві. Житомирська сага" / А. Соколова. // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. – К : Акцент, 2009. – Вип. 33. – Ч. 2. – 765 с.
3. Лотман Ю. Анализ поэтического текста / Ю. Лотман. – Л : Просвещение, 1972. – 270 с.
4. Киченко О.С. Міфопоетична інтерпретація літературного і фольклорного твору: тенденції в історії російської літератури XIX століття: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.02; 10.01.07 / О.С. Киченко ; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 2004. – 36 с.
5. Рубчак Б. Меандрами Віри Вовк // Сучасність. – 1981. – Ч. 1.
6. Словник символів / За ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. – К.: Народознавство, – 1998. – 156 с.
7. Коцюбинська М. Метаморфози Віри Вовк // Вовк В. Поезії. – К.: Родовід, 2000. – 422 с.

Одержано редакцією – 30.10.2014. Прийнято до публікації – 16.12.2014.

Аннотация. Чирук З. Мифопоэтическая модель художественной картины мира в поэзии Веры Вовк. В статье внимание уделяется мифопоэтическим аспектам и особенностям авторской художественной картины мира, воплощенным в лирических произведениях Веры Вовк. Сделана попытка очертить теоретические аспекты понятия "мифопоэтика", "мифопоэтическая модель мира". Также в статье исследуются мифопоэтические корни модели мира в творчестве Веры Вовк, выясняются особенности реализации архетипов и мифологем в поэтических текстах.

Ключевые слова: миф, мифологема, мифопоэтика, мифологическая составляющая, модель мира, архетип, мотив, образ, индивидуальный стиль, мировоззрение, ритуал.

Summary. Chyruk Z. Mythopoetical model artistic picture of the world in the poetry of Vira Vovk. The article focuses on mythopoetic aspects and features of the author's artistic worldview embodied in the lyrical works of Vira Vovk. An attempt is made to outline the theoretical aspects of the concept of "mythopoetics", "mythopoethic model of the world." The article also explores the roots of mythopoethic model of the world in the work of the Vira Vovk, clarified features of the implementation of archetypes and myths in poetic texts.

Keywords: myth, mythopoetic, mythological component model of the world, the archetype, motif, image, individual style, philosophy, ritual.